

TEIJA KOSKELA

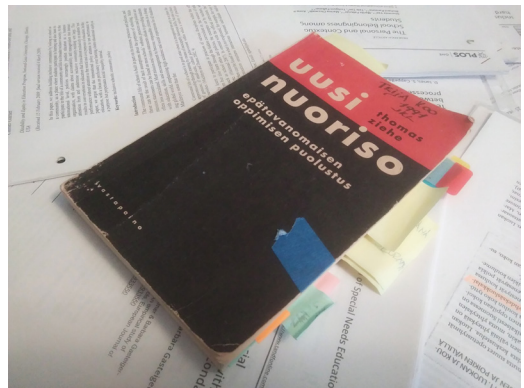
Hermeneutikko pureutuu oppimisen kulttuurimuutokseen

Saksalainen kasvatustieteilijä Thomas Ziehe ohjaa *Uusi nuoriso* -teoksessaan lukijan uusille poluille, jotka rikkovat tieteen ja traditioiden sovinnaisuuksia.

KOLMANTENA OPISKELUVUOTENANI 1991 Rovaniemellä *Lapin ylioppilaslehden* silloinen päätoimittaja Marika Ruppä ojensi minulle kansilehtensä värimaailmalta melko tunkkaisen, punamustan ja visuaalisesti luotaantyöntävän kirjan ja kysyi, kiinnostaisiko minua arvioida teos lehteen. Hän tiesi, että keskustelin mielelläni koulutuksen yhteiskunnallisista ulottuvuuksista. Takakannen teksti kertoi, että kirja analysoi kasvamisen ja oppimisen muutoksia kulttuurissa murroksessa. Tunnistin esittelystä psykologian, sosiologian ja kulttuurintutkimuksen näkökulmia.

Minulla ei ole mitään muistikuvaa siitä, kirjoitinko arvion ja jos kirjoitin, julkaistiinko se. Mutta kirjan muistan. Sain päätoimittajalta myös ohjeen osallistua Nuoret ja kulttuurinen modernisoituminen -seminaariin, joka pidettiin kirjan suomennoksen julkistamisen yhteydessä Jyväskylän yliopistossa. Paikalle saapuisi myös kirjailija, saksalainen professori Thomas Ziehe (1947–).

Thomas Ziehen klassikkoteos on kulunut lukijansa käsissä hiirenkorville. Kuva: Teija Koskela.

MUKILLINEN TEETÄ silloisella asunnollani johdatti minut kirjan alkusivuille ”Tunteesta tulla muuratuksi sisään”. Siirryin Ziehen mukana Frankfurtin asemakion B-tasanteelle, ja seinistä kaikui rullalautojen kolahtelu. Äänimaisemaksi kirjan alkusivuille oli kir-

TEOREETTISET KÄSITTEET RAKENTUIVAT TEKSTIN SOLJUESSA, MUTTA NIITÄ EI MÄÄRITELTY TÄSMÄLLISESTI.

joitettu Pink Floydin *We don't need no education*. Muutamana sivun värikkään kuvauksen jälkeen käsitteistö ja tekstin ote vaihtuivat, mutta tyyli – dialoginen kerrota – jatkui.

Kerronnallinen teksti avautui hetkittäin esimerkkien ja kuvailevien näkymien välityksellä. Puhe oli polveilevaa. Teoreettiset käsitteet rakentuivat tekstin soljuessa, mutta niiden täsmällinen määrittäminen oli vaikeaa. Minulta puuttui kyky käsitellä psykologien ja sosiologisten teorioiden monimutkaisia yhtymäkohtia.

Lähdin kuitenkin Jyväskylään. Yövyin tuttavan sohvalla, ja aamulla kuuntelin professori Tapio Aittolan järjestämässä seminaarissa elämäni ensimmäistä vieraskielistä luentoa. Luennon loputtua pyysin Zieheldä kirjaan omistuskirjoituksen, ja sen sain.

Illalla marssin seminaariohjelman mukaiseen pienimuotoiseen illanviettoon, jossa asiantuntijat kävivät viinilasien ääressä keskustelua toistensa ja Ziehen kanssa. Edelleenkään en ymmärtänyt kokonaisuudesta juuri mitään. Se kuitenkin tuli selväksi, että tilaisuudessa oli ihmisiä, jotka ymmärsivät. Sittemmin hiirenkorville luetut sivut ovat täyttyneet reunamerkinnoista. Sisältö on auennut kerta kerralta uusilla tavoilla.

Ziehen tapa käsitellä tiedettä on moniulotteinen ja oppineisuus laajaa. Hän on opiskellut historiaa, sosiologiaa ja psykologiaa, ja erityisesti psykoanalyysi on hänelle tuttua. Opettajanakin toiminut Ziehe kuvaa saksalaisen koulutusjärjestelmän toimintatapoja sekä oppilaan että opettajan näkökulmasta. Kouluyhteisön kokemukset sijoittuvat käytännöllisiin ja teoreettisiin viitekehyksiin luontevasti. Ziehen kokemus opettajankoulutuksesta välittyy kirjasta.

Tapio Aittola, Riitta Koikkalainen ja Esa Sironen julkaisivat vuonna 1995 *niin&näin*-lehdessä Ziehen vierailun aikana käytyä keskustelua. Teksti soljui so-

siaalipsykologian ja psykoanalyysin viitekehyksestä estetiikkaan, kulttuurintutkimukseen, Frankfurtin kriittisen koulukunnan jäsenysten kautta edelleen hermeneuttiseen ja etnologiseen tulkintaan. Kierto-matka päättyi lopulta tieteen sosiologiaan.

Ziehe otti keskustelussa luontevasti puheeksi laajan kirjon yhteiskuntatieteen ajattelijoita, kuten Georg Simmelin, Emmanuel Levinasin, Niklas Luhmannin ja Michel Foucault'n. Frankfurtin koulukunnan johtohahmoista Jürgen Habermas ja Hannoverin koulukuntaa edustanut Oskar Negt nostettiin keskusteluun erikseen, ja heidän Ziehe kertoi vaikuttaneen vahvasti omaan tutkimukseensa ja ajatteluunsa.

Tutkijana Ziehe näyttöytyy kirjassa samankaltaisena kuin keskustelussa. Rohkaisevana hermeneuttikona ja kriittisen koulukunnan perinteen jatkajana hän ohjaa lukijansa uusiin kysymyksenasetteluihin ja näkökulmiin, jotka rikkovat tieteen ja traditioiden totuttuja sovinnaisuuksia.

UUSI NUORISO välittää Ziehen tiedetaustan kokonaisuudessaan. Ilmiöt sijoitetaan historiallisiin asiayhteyksiinsä. Kirjassa toinen maailmansota jalkaa sotaa ennen ja sen jälkeen syntyneet sukupolvet toimintakulttuureiltaan erillisiksi ryhmiksi. Sodan jälkeen aikuisuus alkoi menettää arvoaan ja tilalle rakentui nuoruuden, näennäisen vapauden ja valinnan mahdollisuuksien myyttinen kuvasto. Vaikka konteksti sijoittuu selkeästi kahtia jakautuneeseen 1970-luvun Saksaan, kuvaus avaa yksilöiden ja sosiaalisesti jaettujen kokemusten merkitystä laajemminkin Länsi-Euroopassa.

Käsitemaailma kattaa psykologian, sosiologian, nuoriso- ja kulttuurintutkimuksen. Suurelta osin tapahtumien paikkana tai vähintään vertailukohtana ovat koulutusjärjestelmä sekä koulu ja sen luokahuonekulttuuri. Kirja kuvailee ympäristöä, jossa vanhat oletukset yksilön ja yhteiskunnan suhteista, kuten auktoriteeteista, eivät enää toimi. Nuoren ja maailman välinen suhde on peruuttamattomasti muuttunut, ja muutos konkretisoituu perinteisen ja oletetun merkityksensä menettäneissä kouluissa.

Yleensä tiedekirjat rajautuvat tiukasti valittuun näkökulmaan, joka määritetty tieteellisen ilmiön,

tieteenalan ja sen käsitteistön mukaisesti. Ziehen valinta on toinen. Hermeneuttikkona hän avaa nuorison mielekkyytilanteita kiinnostavasti, joskin välillä vaikeaselkoisesti. Samalla hän teoretisoi yksilön tekoja ja käytäntöjä suhteessa niille annettuihin merkityksiin. Ziehe siis pohtii, miten oppimisen ja koulunkäynnin motivaatio eri aikoina ja eri asiayhteyksissä näyttää eri henkilöille rakentuneen.

Hermeneutiikalle on luontaista tuottaa tutkijan ja tutkimuskohteen välistä dialogia, johon lukija pääsee liittymään. Ziehe ei kuitenkaan päästä lukijaansa helpolla. Hän avaa käsitteet osin, ja samalla tulkinta etenee. Hän suuntaa lukijan tarkkaavuuden käsitteestä ja lähestymistavasta toiseen vauhdilla.

Mikäli lukija on valinnut tottumaansa tapaan perustuen lukevansa teoksen vain tietystä, esimerkiksi psykologisesta näkökulmasta, Ziehellä on rinnakkainen ehdotus: Mitäpä jos tällä aukeamalla asiaa hahmotetaan yhtä aikaa psykoanalyttisesti, kulttuurisosiologisesti ja mukaan ututetaan muutama käsite pedagogiasta ja didaktiikasta? Käsitteiden runsaus voi tuntua ajoittain raskaalta.

Ilmiöt hahmottuvat kirjassa kompleksisesti, aivan kuten luokkahuoneessakin. Yhden ongelmakohdan ratkeaminen tuottaa uusia haasteita toisaalle. Samalla kun Ziehe esittelee kulttuurisen kontrollon katoamisen ja sen myötä uusien mahdollisuuksien mukanaan tuomaa vapautumista, jokaisen yksilön oikeutta tulkita ja määrittää itseään, hän kuvailee uudenlaista psyykkistä kärsimystä, jota jatkuva tietoisuus valintojen pakoista tuottaa.

Kun perinteiden ja totuttujen tapojen kulttuurinen ohjaus loppuu, kasvaa yksilön tarve subjektiivointiin. Kaikelle tulee löytyä emotionaalinen kokemisen ulottuvuus. Näin yksilön tehtäväksi jää ristiriitatilanteen ratkaiseminen. Sosiaalisista normeista vapautuminen luo tilanteen, jossa valmiita identiteettimalleja ei enää ole. Siksi yksilön kasvu näyttää edellyttävän tietoista valitsemista omaan identiteettityöhön sisältyvien päätösten tekemiseksi.

KIRJASSA MINUA PUHUTTELEE erityisesti traditioiden murtumisen merkitys kasvavalle ihmiselle. Lisääntyneet valintojen mahdollisuudet voidaan

kokea ahdistavina. Nuoren projektiksi osoittautuu merkittävän elämän rakentaminen. Se edellyttää erehtymätöntä optimaalisten valintojen sarjaa. Tarvitaan myös itsensä esittämisen monitaitoisuutta. Merkityksellisen elämän projektissaan nuori voi päätyä oman elämänsä tarkkailijaksi. Muutos ei kuitenkaan rajoitu vain nuoriin. Nuoruus rakentuu suhteessa aikuisuuteen, joka myös on muutoksessa. Aikuisille nuoruus mahdollistaa oman elämän projisointia sekä taaksepäin että eteenpäin.

Aikuisuuskin ahdistaa, sillä uuden nuorison vanhempana olemiseen ei ole malleja. Nuoruus jatkuvine valintoineen ja mahdollisuuksineen näyttäytyy aikuisille tuntemattomana ja myyttisenä. Ziehe toteaa näin: ”Nuoruuden myytti saa sitä suuremman merkityksen, mitä epävarmemmaksi käy aikuisten suhde omaan aikuisuuteensa.”

Samalla perheen valtarakenteet ovat keikahtaneet uusiin asemiin. Perhe ei enää olekaan nuorelle aikuisten johdolla toimiva sosialisatioympäristö, vaan vaikutteet ja mallit identiteettityöhön haetaan mediasta, ystäväpiiristä ja ajan hengen mukaisista ilmiöistä. Perheen sisäiset valtarakenteet ovat vaihtelevia, ja voidaan aiheellisesti kysyä, onko aikuistenkin näkökulmasta nuoruus muodostunut tavoitellummaksi tilaksi kuin aikuisuus.

Ammatillisesti kiinnostavimmillaan kirja on silloin, kun pohdinnat ja kulttuurin muutos otetaan tarkasteluun koulu yhteisössä. Ziehe kuvaa koulua, joka on tyhjentyneessä merkityksistä. Kaikki oppilaille mielenkiintoinen oppisisältö on siirtynyt tai siirtymässä sen ulkopuolelle. Oppiainerakenne, arviointikäytänteet ja koko koulun toimintakulttuuri on muodostunut ei-kenenkään-maaksi. Koulu ei tavoita subjektiivointiin perustuvaa yksilöä, eivätkä perinteet enää tue koulussa menestymisen eetosta.

Koulussa on monta oppilasta ja joitakin opettajia lähinnä tappamassa aikaa, ja jaettuna pyrkimyksenä on sietää pohjatonta merkityksettömyyttä ja tylsistymistä. ”Koulua ei tietenkään rakasteta, mutta olisi myös liioiteltua sanoa, että sitä vihattaisiin. Osumampaa on puhua loputtomasta tympääntyneisyydestä.” Näin koulun aura, sen institutionaalinen sädekehä, on kadonnut.

OPETTAJANKOULUTTAJANA POHDIN erityisesti Ziehen näkemystä opettajuuden muutoksesta. Hän sijoittaa opettajuuden ja aikuisuuden rinnakkain. Opettajan perinteinen asemoituminen sukupolvien järjestyksen mukaisesti aikuisuuteen on muodostanut lapsuudelle ja nuoruudelle vastapainon. Opettaja on voinut ihannoida tai vihata, opettajaa on voinut pitää pelottavana tai ystävällisenä, mutta opettajan auktoriteettiasema on ollut kiistaton. Opettajuus ja koulu instituutioina hyötyivät arvostuksen markkinoilla traditioista, joissa yksilöiden polut ja valinnan mahdollisuudet olivat rajallisia. Niiden mureneminen ja yksilön identiteettityöhön perustuva subjektiivoinen heijastuvat opettajan työhön opetus-tilanteissa, joissa opettajalta kuluu yhä suurempi määrä energiaa motivoimiseen ja oppimisen merkityksellisyyden, oppimiskokemuksen, rakentamiseen.

Ziehe ei haikaile paluuta menneeseen. Ennen ei ollut paremmin. Hän ei myöskään sorru selittelyyn, jossa todettaisiin nuorison ja nuoruuden olleen jo aikojen alusta vaikeuksien leimaamaa heti, kun puheenvuoro on varttuneemmilla. Ziehe näkee kulttuurisen vapautumisen arvokkaana.

Pikemminkin Ziehe ajattelee, että vanhoilla vastauksilla ei voi vastata uusiin kysymyksiin. Samalla on mahdotonta lähestyä kouluarjen kompleksisuutta vain yhdestä näkökulmasta ja toivoa, että juuri tietty didaktinen tai ryhmädynaaminen tekniikka toisi laajoja ratkaisuja. Kulttuurinen vapautuminen ja traditioiden mureneminen muuttavat vallan rakenteita kasvamisessa ja kasvatuksessa.

Vanhoiden ohjaavien rakenteiden murennuttua valinnat eivät ole jääneet tyhjiöön. Tilalle ovat tulleet nopeat muoti-ilmiöt, kulloinenkin ajan henki, ystävät ja lisäksi kirjan julkaisemisen jälkeen yhä tietoisemmin algoritmeja hyödyntävä tietoverkko sosiaalisine medioineen. Aikuisten ja erityisesti nuorten kanssa työtä tekevien ihmisten, kuten opettajien, on tehtävä samaa omaan positioon sidottua identiteettityötä, joka on valintojen mahdollistuessa ilmaantunut nuorille.

OMAT PÄÄTELMÄNI kirjaa lukiessani vahvistuvat joka lukukerralla: subjektiivoinen perinpohjaisuus ilmenee yhteiskunnassa niin mittavana, että

koulun ja opettajuuden tausta-ajattelua pitää muovata kriittisesti. Keskeisintä Ziehen antia minulle opettajankouluttajana on ajatus siitä, että en voi sivuuttaa lapsen omaa tahtoa ja jollain tasolla toteutuvaa valinnan mahdollisuutta.

Kun itse oppilaana 1970–80-luvuilla kysyin opettajan tehtävänannon jälkeen Ziehenkin tunnistamalla tavalla ”onko pakko”, niin nykyisin oppilas pohtii kysymystä, ”pidätkö minä tästä”. Tämä korostaa opettajan kykyä hakea useita eri näkökulmia opittavien asioiden käsittelyyn. Tarkastelussa ei siten ole vain oppilaan aiempi tietopohja vaan myös arvot ja merkitykset, jotka kukin oppilas omista lähtökohdistaan antaa oppimistilanteelle ja omalle toiminnalleen vertaisryhmän jäsenenä. Tätä Ziehe kutsuu subjektiiviseksi sovellutusarvoksi. Siksi opettajan on viisasta antaa oppilaalle myös perääntymistilaa.

Vaikka usein oletetaan, että kouluun tullaan oppimaan uutta, niin tosiasiaa koulu on muutakin kuin tiedon rakentamista ja vastaanottamista varten. Uuden asian omaksuminen voi uhata aiempaa maailmankuvaa tai identiteettityötä, ja siksi oppiminen joskus edellyttää pitkäaikaista prosessoinnilla. Opettajien kaikilla koulutusasteilla olisikin tarpeen keskustella siitä, miten opetustehtävissä toimivat ymmärtävät oppilaitoksen virallisten opintojaksotavoitteiden ja oppilaiden tai opiskelijoiden mielekkyykokemusten välisen eron.

Miten klassikon viitta asettuu Thomas Ziehen *Uuden nuorison* harteille?

Vuoden 2020 Nuorisotutkimuksen päivät nostivat kotisivuillaan esiin *Uuden nuorison* esimerkiksi, joka kuvaa aikansa kulttuurin, nuorison ja perheen keskinäisiä merkitysrakenteita. Jos klassikon arvoa mitataan sillä, miten se puhuttelee tiedeyhteisöä nyt, niin mitta täyttyy.

Jos klassikko taas tarkoittaa kirjaa, joka löytyy useasta kirjahyllystä mutta jota ei selvästikään ole avattu, niin tämäkin määritelmä täyttyy. Olen löytänyt teoksen monen kollegan hyllystä, mutta keskustelu kirjan omistajan kanssa ei ole käynnistynyt. Lukeminen on aikanaan jäänyt odottamaan parempia aikoja. Kun sitten kohtaan kirjaan perehtyneen lukijan, keskustelu käynnistyy nopeasti ja innokkaasti.

Itselleni merkityksellisintä on kuitenkin kirjan sisällön ajattomuus. On alkamassa neljäs vuosikymmen, jolloin kirjaa luen, ja edelleen siitä löytyy uutta ajateltavaa. Ziehen teksti julkaistiin alkuaan jo vuonna 1982 osana saksankielistä alkuteosta *Plädoyer für ungewöhnliches Lernen*. Silti *Uusi nuoriso* tuntuu ajankohtaiselta ja herättää yhä uusia kysymyksiä.

TEIJA KOSKELA

KT, yliopistotutkija
kasvatustieteiden tiedekunta
Turun yliopisto

 <https://orcid.org/0000-0001-7331-5212>

Klassikon paluu -sarjassa esitellään teoksia, jotka ovat olleet merkityksellisiä aikuiskasvatuksen tutkijoille ja ammattilaisille opinnoissa, tutkimuksessa ja työssä.

LÄHTEET

- Aittola, T., Koikkalainen, R. & Sironen, E. (1995). "Metaforat ovat karanneet käyttäjiltään". Keskustelu Thomas Ziehen kanssa. *niin&näin* 3, 54–57.
- Ziehe, T & Stubenrauch, H. (1982) *Plädoyer für ungewöhnliches Lernen. Ideen zur Jugendsituation*. Hamburg: Rohwolt.
- Ziehe, T. (1991). *Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus*. Suomentaneet Raija Sironen & Jussi Tuormaa. Tampere: Vastapaino.
- Ziehe, T. (2016). Full speech Togetherness. Dansk Friskoleforening. <https://www.youtube.com/watch?v=rVvBrLzz7s4>.

Sukella digiarkistoon

Aikuiskasvatus-tiedelehti on digitoitu koko julkaisuhistorialtaan, vuodesta 1981 lähtien. Kaikki numerot ovat ilmaiseksi luettavissa Journal.fi-palvelussa.

Jos olet kirjoittanut *Aikuiskasvatus-tiedelehteen* ennen vuotta 2019, allekirjoita verkossa lupa digitoida kirjoituksesi. Samalla voit antaa asiasanat tekstiisi: bit.ly/aikuiskasvatuksen_digitointilupa